

РОЗДІЛ VII. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 37.01

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-4-19>

ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Геровська Ю. О.*викладач кафедри іноземних мов**гуманітарно-соціального спрямування**Інститут гуманітарних та соціальних наук**Національного університету «Львівська політехніка»**вул. Степана Бандери, 11, Львів, Україна**yherovska@gmail.com*

Ключові слова: вища освіта, студентоцентризм, освітній процес, інклюзивне навчання, соціально-освітня адаптація, право на освіту.

У статті розглянуто виклики та перспективи розвитку вищої освіти в Україні й зазначено, що сьогодення диктує нові умови розвитку і функціонування сфери вищої освіти в Україні, не заперечуючи основного завдання – формування високопрофесійного фахівця і всебічно розвинутої особистості.

Доведено, що реформування вищої освіти спрямоване на підвищення конкурентоздатності кадрового потенціалу на вітчизняному і міжнародному ринку праці, а також розвитку таких напрямів, як: соціальна адаптація закладів вищої освіти, що вимушено переміщені із зон активних бойових дій; освітня адаптація студентів – внутрішньо переміщених осіб; упровадження освітніх програм для військовослужбовців; розвиток інклюзивного навчання; впровадження інноваційних технологій в освітній та науково-дослідницький процес; розвиток академічної мобільності здобувачів вищої освіти і викладачів; здійснення освітньо-наукового процесу з дотриманням академічної доброчесності та пріоритету прав людини, а також розвитку національної свідомості громадян.

Акцентовано увагу на тому, що забезпечення повноцінного функціонування освітнього простору є важливим завданням для держави, адже саме перед молодим поколінням стоять виклики не лише розбудови держави в післявоєнний період, а й збереження і примноження національно-культурної спадщини, представництво держави в міжнародному просторі як такої, що має високий науково-технічний та культурний потенціал.

Зазначено, що в Україні на законодавчому рівні вища освіта трактується не лише як набір практичних навичок, що передбачає формування людини як фахівця, а й покликана формувати морально-духовну особистість із широким світоглядом та гідного громадянина в державному суспільстві. Цей аспект формування і розвитку здобувачів вищої освіти нині актуалізується з огляду на те, що всесторонньо розвинута особистість здатна до самовдосконалення і до повноцінної професійної самореалізації. Акцентовано, що одним із позитивних аспектів функціонування вищої освіти в Україні є визначення і максимальне дотримання чіткого вектору на студентоцентроване навчання з урахуванням прав і свобод людини та академічної доброчесності.

HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: TODAY'S CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Herovska Y. O.

*Lecturer at the Department of Foreign Languages
of the Humanities and Social Sciences
Institute of Humanities and Social Sciences
of Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery str., 11, Lviv, Ukraine
yherovska@gmail.com*

Key words: *higher education, student-centeredness, educational process, inclusive education, socio-educational adaptation, right to education.*

The article examines the challenges of the present and the prospects for the development of higher education in Ukraine and notes that the present dictates new conditions for the development and functioning of the higher education sector in Ukraine, without denying the main task – the formation of a highly professional specialist and a comprehensively developed personality.

It is proven that the reform of higher education is aimed at increasing the competitiveness of human resources in the domestic and international labor markets, as well as the development of the following areas: social adaptation of higher education institutions forcibly relocated from zones of active hostilities; educational adaptation of students of internally displaced persons; implementation of educational programs for military personnel; development of inclusive education; introduction of innovative technologies into the educational and research process; development of academic mobility of students and teachers; implementation of the educational and scientific process with observance of academic integrity and the priority of human rights, as well as the development of national consciousness of citizens.

Attention is drawn to the fact that ensuring the full development and functioning of the educational space is an important task for the state, because it is the younger generation that faces the challenges of not only building the state in the post-war period, but also preserving and increasing the national and cultural heritage, representing the state in the international space as one with high scientific, technical, and cultural potential.

It is noted that in Ukraine, at the legislative level, higher education is interpreted not only as a set of practical skills that involves the formation of a person as a specialist, but also designed to form a moral and spiritual personality with a broad worldview and a worthy citizen in the state society. This aspect of the formation and development of students is becoming more relevant today due to the fact that a comprehensively developed personality is capable of self-improvement and full-fledged professional self-realization.

It is emphasized that one of the positive aspects of the functioning of higher education in Ukraine is the definition and maximum adherence to a clear vector for student-centered learning with respect for human rights and freedoms and academic integrity.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні всі сфери суспільної життєдіяльності людини функціонують в екстремальних умовах воєнних реалій.

Забезпечення повноцінного розвитку і функціонування освітнього простору є важливим завданням для держави, адже саме перед молодим поколінням стоять виклики не лише розбудови держави в післявоєнний період, а й збереження і примноження національно-культурної спадщини,

представництво держави в міжнародному просторі як такої, що має високий науково-технічний та культурний потенціал.

Реформи у сфері вищої освіти, розпочаті в Україні до повномасштабних бойових дій, були спрямовані на вимоги євроінтеграційних процесів, упровадження інноваційних технологій та позитивного світового досвіду в освітній процес на основі принципу студентоцентризму і поваги до прав та свобод людини, її особистісного зростання.

Безперечно, воєнні реалії внесли корективи в започатковані процеси інноваційного оновлення вищої освіти, адже на першому місці сьогодні збереження життя і здоров'я учасників освітнього процесу, створення безпечних умов для навчання і життєдіяльності та максимальне сприяння в соціальній та освітньо-культурній адаптації здобувачів вищої освіти, що належать до внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також військовослужбовців, які здобувають вищу освіту.

Виклики, що натеper стоять перед освітнім простором, потребують поглибленого дослідження для налагодження максимально безпечного освітнього процесу, повноцінної комунікації між здобувачами освіти і викладачами, а також збереження міжнародної співпраці та академічної мобільності, що сприятиме формуванню високопрофесійних, конкурентоспроможних фахівців на вітчизняному і світовому ринках праці.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні аспекти викликів сьогодення та перспектив розвитку системи вищої освіти в Україні стали предметом сучасних наукових досліджень.

Осмісленню задекларованої тематики приділяли увагу такі науковці, як: О.З. Глушко, Л.І. Гриценко, О.С. Іваницька, А.М. Шандер, В.І. Юрченко та інші.

Учені, педагоги, психологи, соціологи досліджують особливості впровадження інноваційних технологій у закладах вищої освіти України та новітні методи навчання в період воєнного стану. Важливо дослідити виклики розвитку вищої освіти саме в кризові періоди розвитку суспільства для забезпечення повноцінного функціонування ЗВО з метою формування високопрофесійних фахівців в Україні.

Мета статті – на основі теоретичного і прикладного підходів проаналізувати виклики сьогодення та перспективи розвитку системи вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сфера вищої освіти в Україні повноцінно врегульована низкою нормативно-правових актів, в яких надано визначення ключових понять і функціонального складника відповідних органів.

Зокрема, в Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що «вища освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [1].

Як бачимо, на законодавчому рівні вища освіта трактується не лише як набір практичних навичок,

що передбачає формування людини як фахівця, а й покликана формувати морально-духовну особистість із широким світоглядом та гідного громадянина в державному суспільстві.

Цей аспект формування і розвитку здобувачів вищої освіти нині актуалізується з огляду на те, що всесторонньо розвинута особистість здатна до самовдосконалення і до повноцінної професійної самореалізації.

Зазначимо, що, зважаючи на важливість якості освіти і рівня конкурентоздатності молодих фахівців, на що не впливає кількість закладів вищої освіти, у 2024 році започатковано освітню реформу, яка спрямована на оптимізацію ЗВО. Зокрема, започатковано проєкт, мета якого полягає в тому, щоб на основі відкритих даних ЄДЕБО здійснити аналіз процесу функціонування вищої освіти в Україні саме в умовах воєнних дій, а також провести моніторинг реформ в освітньому просторі [2].

Така робота є важливою, адже потрібно максимально продовжувати реформи освітньої сфери, скоригувавши методи та засоби відповідно до особливостей та умов повномасштабної війни.

Складним викликом нині є вимушене переміщення закладів вищої освіти із зон активних бойових дій. Безумовно, найпершою необхідністю є безпекове питання учасників освітнього процесу, але дуже важливо забезпечити й належний рівень проведення занять через налагодження комунікації між здобувачами вищої освіти і викладачами онлайн, а за можливості, в очному форматі.

Рівень отриманих здобувачами освіти знань і набутих компетентностей не повинен відрізнятися від усіх інших студентів ЗВО України, адже екзамени, заліки, ЄДКІ, ЄВІ теж не відрізняються щодо всіх, без виключення, здобувачів.

Відбудова інфраструктури закладів вищої освіти теж є вагомим викликом сьогодення, адже ЗВО мали науково-дослідні лабораторії, комп'ютерні класи і технічно оснащені кабінети, в яких проводилися практичні заняття, відновлення котрих вимагає не лише часу, а й значних коштів, що в умовах воєнних дій не завжди можна повноцінно реалізувати. Також зрозуміло, що навчання здобувачів вищої освіти триває навіть у таких умовах, а отже, втрачаються можливості повноцінного оволодіння практичними навичками і набуття певних компетентностей.

На нашу думку, за таких обставин цінною буде спонсорська допомога як вітчизняних, так і міжнародних благодійних організацій та бізнесу.

Держава сьогодні докладає максимум зусиль для забезпечення якісного освітнього процесу на всіх його рівнях і формах, адже в Україні право на освіту належить до основних прав громадян і «гарантується незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціаль-

ного і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин [1].

У законодавстві зазначено, що нікого не можна обмежувати в праві здобувати вищу освіту, окрім випадків, що передбачені Конституцією і Законами України.

З огляду на зазначене акцентуємо увагу на вимушених обмеженнях здобуття вищої освіти, а також на обмеженнях академічної мобільності певних категорій учасників освітнього процесу.

Із введенням в Україні у 2022 році воєнного стану набула чинності норма про заборону виїзду за межі України повнолітнім чоловікам від 18 до 60 років. Це значить, що під загрозою зриву опинилася низка освітніх міжнародних проєктів, пов'язаних із грантовою, науково-дослідною діяльністю, а також освітнім процесом молоді.

Як позитивний момент варто відмітити чітку роботу з налагодження онлайн-навчання, стажування та проєктно-грантової діяльності. Але все ж є сфери, що потребують особистої присутності особи, і потрібно вдосконалити врегулювання цього питання в правовому полі для надання можливості реалізувати своє право учасникам освітнього процесу (здобувачам вищої освіти, викладачам) з унеможливленням зловживань певними особами.

Одним із позитивних аспектів функціонування вищої освіти в Україні є визначення і максимальне дотримання чіткого вектору на студенто-центроване навчання з урахуванням прав і свобод людини та академічної доброчесності.

Академічна доброчесність є сукупністю етичних, моральних принципів, передбачених нормативно-правовими актами у сфері освітнього простору, які є нормативами і керівними основами для учасників освітнього процесу. Цими принципами учасники освітнього процесу керуються під час навчання, викладацької діяльності, в науковій діяльності для забезпечення довіри до результатів навчання, наукових досягнень та ціннісної міжособистісної комунікації [1].

Акцентуємо увагу на ще одному виклику, що стоїть не лише перед освітньою сферою, але й перед усім суспільством – це підтримка і забезпечення права на освіту учасників бойових дій.

Натепер заклади вищої освіти розробляють і активно впроваджують програми дистанційної, інклюзивної освіти саме для військовослужбовців. Їм надається можливість опанувати професію, яка дасть їм змогу повноцінно реалізуватися в суспільстві після закінчення військової служби.

Позитивною є практика наставницького супроводу в процесі навчання і психологічної підтримки учасників бойових дій, що повертаються до цивільного життя. Наставники можуть допомогти скоригувати індивідуальний план

навчання, визначитися з напрямом практичної самореалізації тощо.

Зазначимо, що уряд започаткував новий експериментальний проєкт, яким передбачено, що учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни пропонується безкоштовне професійне навчання і надається можливість пройти підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації в Центрах професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості. Таке навчання може бути очним (денне, вечірне), дистанційним, дуальної форми, або їх поєднанням [3].

Актуальним є питання підтримки освітніх програм, за якими готують спеціалістів, що є затребуваними на сучасному ринку праці, а також у майбутньому будуть потрібні для повоєнної відбудови і відновлення країни.

Ми підтримуємо думку науковців, що для належного відновлення і трансформації системи вищої освіти України необхідно застосувати комплексний підхід, який би дав змогу забезпечити відповідність освітньої діяльності потребам індивідів, суспільства та економіки. Важливим є «створення умов для підвищення автономії закладів вищої освіти; систематичний контроль якості кадрового потенціалу; впровадження інформаційних технологій та інновацій; розширення джерел фінансування шляхом збільшення науково-дослідної діяльності та інтеграції підприємницьких принципів в освітньо-наукову діяльність закладів вищої освіти» [4].

У закладах вищої освіти доцільно активно впроваджувати практичні заняття з надання домедичної допомоги та основи самозахисту, а також, що особливо важливо, акцентувати увагу на захисті прав і свобод громадян, на розумінні національної ідеї та усвідомленні власної цінності й цінності кожного індивіда в суспільстві. Цей напрям сьогодні активно розвивається, що дає змогу формувати всебічно розвинуту особистість, відповідно до вимог соціальних реалій.

Ми підтримуємо думку вчених про те, що трансформаційні процеси в Україні, що відбуваються в освітній сфері, цілком відповідають загальним європейським тенденціям реформування в освіті [5, с. 5–11].

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Сьогодні диктує нові умови розвитку і функціонування сфери вищої освіти в Україні, не заперечуючи основного завдання – формування високопрофесійного фахівця і всебічно розвинутої особистості.

Реформування вищої освіти спрямоване на підвищення конкурентоздатності кадрового потенціалу на вітчизняному і міжнародному ринку праці, а також розвитку таких напрямів, як: соціальна адаптація закладів вищої освіти, що вимушено

переміщені із зон активних бойових дій; освітня адаптація студентів – внутрішньо переміщених осіб; упровадження освітніх програм для військовослужбовців; розвиток інклюзивного навчання; впровадження інноваційних технологій в освітній та науково-дослідницький процес; розвиток академічної мобільності здобувачів вищої освіти і викладачів; здійснення освітньо-наукового про-

цесу з дотриманням академічної доброчесності та пріоритету прав людини, а також розвитку національної свідомості громадян.

Подальші розроблення задекларованої тематики полягатимуть в аналізі міжнародної практики розвитку вищої освіти в умовах воєнних дій та в кризово-перехідний період розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про вищу освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Вища освіта в умовах війни: випробування на міцність. 2024. URL: <https://datalogy.texty.org.ua/education/>
3. Нові можливості для безкоштовного навчання ветеранів. *Урядовий портал*. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/novi-mozhlyvosti-dlia-bezkoshtovnoho-navchannia-veteraniv>
4. Сідлецький С.І., Шандар А.М. Вища освіта в Україні в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети. *Економіка та суспільство*. 2024/ Випуск № 64. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151> (дата звернення: 26.11.2024).
5. Глушко О.З. Європейський вектор освітніх реформ в Україні. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С. 5–11.

REFERENCES

1. Pro vyshchu osvitu. (2014). Zakon Ukrainy. [About higher education]. (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), № 37-38, st.2004). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. [in Ukrainian].
2. Vyshcha osvita v umovakh viiny: vyprobuвання na mitsnist. (2024). [Higher education in wartime: a test of strength]. <https://datalogy.texty.org.ua/education/> [in Ukrainian].
3. Novi mozhlyvosti dlia bezkoshtovnoho navchannia veteraniv. (2023). [New opportunities for free education for veterans]. Uriadovyi portal. <https://www.kmu.gov.ua/news/novi-mozhlyvosti-dlia-bezkoshtovnoho-navchannia-veteraniv>. [in Ukrainian].
4. Sidletskyi S. I., Shandar A. M. (2024). Vyshcha osvita v Ukraini v umovakh voiennoho stanu: vyklyky ta priorytety. [Higher education in Ukraine under martial law: challenges and priorities]. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vypusk № 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151>. Data zvernennia 26.11.2024. [in Ukrainian].
5. Hlushko O. Z. (2017). Yevropeyskyi vektor osvitnikh reform v Ukraini. [European vector of educational reforms in Ukraine]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. № 4. S. 5–11. [in Ukrainian].